

40. Türkiye'nin Tek Ermeni Köyü Vakıflı Köyde Müzik Kültürü¹

Mustafa DAĞDEVİREN²

APA: Dağdeviren, M. (2024). Türkiye'nin Tek Ermeni Köyü Vakıflı Köyde Müzik Kültürü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 808-820. DOI: <https://zenodo.org/record/13337811>

Öz

Türkiye'nin tek Ermeni köyü olan Hatay ili Samandağ İlçesi Vakıflı köyünde yürütülen bu çalışmada, Vakıflı Ermenilerinin müzikal kodları ve müzik kültürleri araştırılmış, etnomüzikoloji perspektifinde yörede kültürel kimliğin boyutlarını anlamak için saha çalışması yapılmıştır. Ayrıca bölgede yaşayan Ermenilerin buldukları coğrafyanın tarihi, bölgenin demografik yapısının müzik kültürüne etkileri incelenerek kültürel analiz yapılmıştır. Bölgedeki müzik kültürü ürünlerinin kadim bağlantıları ve otantisiteye bağlılıkları ve aynı zamanda modernite göç ve diasporik faaliyetlerle değişimleri ve sürdürülebilirlikleri gözlemlenmiştir. Vakıflı Köyü müzikal kodlarını barındıran bu çalışma ile aynı zamanda adı geçen yörenin müzik kültürünün görünürlüğü sağlanmış olacaktır. Vakıflı köyü müzik kültürü içinde başat durumda olan çalgılarla birlikte yörede en çok dinlenen kına gecesi türküleri, gelin alma türküleri, halaylar ve yöreye olan hasretin bulunduğu verileri taşıyan türküler diğer formlara kıyasla daha fazla olduğundan çalışma içerisinde tercih edilmiştir. Yapmış olduğum bu çalışmanın hacmi makale boyutlarını geçeceğinden dolayı verilen müzik kültürü örneklerinde kısıtlamalara gidilmiştir. Ayrıca semantik perspektifte anlamı ve yorumu değerlendirme açısından örnekleri verilen Ermenice müzik kültürü ürünlerinin bazıları Türkçeye çevrilmiştir. Çalışmada nitel yöntem teknik, yaklaşımı ve etnomüzikoloji araştırma yöntem teknikleri tercih edilmiş olup alan çalışması içerisinde gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Ayrıca kültürel analizlere yardımcı olması açısından alan çalışmasına ek olarak e- alan (e-fieldworks) çalışması ve netnografi deseni de kullanılmış olup çalışmada adı geçen bazı müziklerin notalarının yanında dinleme yapılabilmesi için linkleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etnomüzikoloji, Vakıflı Köyü, Müzik Kültürü, Dapke.

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik İzni: İskenderun Teknik Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 01.03.2024 tarihli, E-22398675-050.04-130568 sayılı kararla etik izni verilmiştir.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %8
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.08.2024-**Yayın Tarihi:** 21.08.2024; DOI: <https://zenodo.org/record/13337811>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Mustafa Yazıcı Devlet Konservatuvarı / Dr., İskenderun Technical University, Mustafa Yazıcı State Conservatory (Hatay, Türkiye), mustafa.dagdeviren@iste.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8855-5240>. **ROR ID:** <https://ror.org/052nzqz14> **ISNI:** 0000 0004 5896 2288

Music Culture in Vakıflı Village, Türkiye's Only Armenian Village³

Abstract

In this study, which was carried out in the village of Vakıflı in the Samandağ District of Hatay province, which is the only Armenian village in Turkey, the musical codes and musical cultures of the Vakıflı Armenians were investigated, and a field research was conducted to understand the dimensions of cultural identity in the region from the perspective of ethnomusicology. In addition, cultural analysis was made by examining the history of the geography of the Armenians living in the region and the effects of the demographic structure of the region on the music culture. The ancient connections and commitment to authenticity of the musical culture products of the region, as well as their change and sustainability through modernity, migration and diasporic activities, have been observed. With this work, which includes the musical codes of Vakıflı Village, the visibility of the music cult of the region will be ensured at the same time. Along with the instruments that are dominant in the music culture of Vakıflı village, the most listened to henna night folk songs in the region, bride-buying folk songs, halays and folk songs carrying data about the longing for the region are preferred because they are more common than other forms. Since the volume of the study will exceed the size of the article, restrictions have been made in the examples of music culture given. In addition, some of the Armenian music culture products, examples of which are given in terms of evaluating the meaning and interpretation in the semantic perspective, have been translated into Turkish. In the study, qualitative method, technique and approach and ethnomusicology research method techniques were preferred, and observation and interview techniques were used in the field study. In addition, in addition to the fieldwork, e-fieldworks and netnography design were also used in order to help cultural analysis, and links were given for listening to some of the music mentioned in the study next to the notes.

Keywords: Ethnomusicology, Vakıflı Village, Music Culture, Dapke, songs.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Statement: Ethical permission was granted by İskenderun Technical University Ethics Commission with the decision dated 01.03.2024 and numbered E-22398675-050.04-130568.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.06.2024-**Acceptance Date:** 20.08.2024-

Publication Date: 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337811>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Anadolu coğrafyasının en önemli ve eski yerleşim alanlarından birisi olan Hatay'da yapılan araştırmalar, bölgeye yerleşimin 100. 000 yıl öncesine kadar uzandığını göstermektedir (Tekin, 2001: 11). Birçok medeniyetin üzerinden geçtiği Hatay ili; çeşitli inançlara sahip topluluklarla ve yine çeşitli etnik kimliğine sahip farklı kültürlerdeki insanların bir arada uyum içerisinde yaşadığı bir coğrafyadır. Bu farklılıklar içerisinde en çok dikkat çeken etnik gruplardan birisi Türkiye'nin tek Ermeni köyü olan Vakıflı köyüdür.

“Osmanlı döneminden Vakıflı olarak adlandırılan köyün nüfusu, kuruluşundan itibaren siyasal, ekonomik ve eğitim gibi sebeplerle inişli çıkışlı dönemler geçirmiştir. Üzerinde çeşitli medeniyetlerin hüküm sürmesi etkisiyle yoğun bir nüfusa sahip olan Musa Dağı Ermenileri, 1915 tarihli Sevk ve İskân Kararı henüz bölgede uygulamaya girmeden, Fransız gemilerine binerek Mısır'a gitmişlerdi” (Kuşçu, 2008: 28; Kızıltoprak, 2010: 108-111). “1919'da, Fransızların bölgeyi işgali ile Mısır'dan bölgeye geri dönenlerin büyük bir kısmı Samandağ'ın altı köyüne yerleşmişlerdir (Kuşçu, 2008: 17).

Vakıflı köyü 1918 yılına kadar Osmanlı, 1918'den 1938'e kadar Fransız, 1938-1939 yılları arasında Hatay Cumhuriyeti'nin yönetiminde kalmıştır. 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı alan Hatay'ın çeşitli bölgelerinde ve Musa Dağı'nın eteklerinde o güne kadar altı ayrı köyde yaşayan Ermenilerden, Türkiye'de kalma ile göç etme arasında bir tercihte bulunmaları istenir. Çoğu yerleşik olarak Vakıflı köyünde yaşayanlar olmak üzere 70 aile Türkiye'de kalmayı tercih eder (Hergel 2018: 17). Bu aileler Samandağ ilçesi içerisinde bulunan Kapisuyu (Kebusiye), Hıdırbey, Yoğunluk, Eriklikuyu (Hacıhabibli), Batiayaz (Bityas) köylerinde kalmışlardır. Tamamı Ermeni etnisitesine sahip tek köy olan Vakıflı köyü kültürünü, Musa Dağı Ermeni köylerinde yaşayan halklarla birlikte değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Musa Dağı coğrafyasını tercih eden bu topluluk kültürel yapılarını, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, müziklerini bu coğrafyada devam ettirmeye çalışmışlardır.

İnsanların kültürel ve toplumsal olarak etkilenmesini sağlayan sosyolojik etkenlerin yanında coğrafyanın da etkisi yadsınamaz bir gerçektir. İklim yapıları, üzerinde yaşanan coğrafyanın sosyo-ekonomik etkileri, farklı coğrafyalara ait kavşak bölgesi veya geçiş bölgesi olma durumu bu etkilerden bazılarıdır (Dağdeviren 2021: 4). Kültürün yaşam, aktarım ve değişim süreçlerini etkileyen sosyolojik faktörlerden birisi göçtür. Yukarıda kısaca değindiğim tarihsel yapı incelendiğinde Vakıflı köyünde yaşayan Ermenilerin göçle ilgili eylemleri oldukça fazladır ki; göçün oluşmasında siyasal etkilerin yanında modernleşmenin de etkisinden bahsetmek gerekir.

Sosyolojik olarak düşünüldüğünde modern düzenin ve kapitalizmin hegemonyası köy yaşantısını olumsuz etkilemiştir. Bu sebeplere bir de geçim sıkıntısının eklenmesi başta büyük kentler olmak üzere diğer şehirlere göçün ivmelenmesini sağlamıştır. Geçim sıkıntısı içerisinde eğitimi de dâhil edebiliriz. Bu sosyolojik sebepler kültürel bağlamın bir parçası olan müzik kültürünü de etkilemiş ve doğal olarak değişim ve dönüşümlerin oluşmasını sağlamıştır. Bir diğer yapı olan kapitalist sistemde aynı şekilde kültürel yapıyı etkileyen diğer bir unsurdur. “Kapitalist mübadele mantığının üst yapıyı da tamamen ele geçirdiği bir toplumda müzik metalaşmış, topluma yabancılaşmıştır” (Adorno, 2018: 19). “Bunun sonucu olarak modern müzik kültürü, geleneksel kültür ürünlerinden birisi olan ve çoğunluğu coğrafi olarak işaretlenmiş olan (yerel müzik kültürü) müzik kültürünün yerini almaya başlamıştır” (Dağdeviren 2021: 35). Modernleşme, kapitalizm ve birçok sosyolojik olgu, insanları sahip oldukları kültürel kodlarını taşıdıkları ve kendilerine bir kimlik oluşturdukları halk kimliklerinden koparak küresel bir kimliği özümsemelerine sebep olmuştur.

İster siyasal etkenler olsun ister modernizm olsun bu kadar göçün gerçekleşmesi doğal olarak Musa Dağı Ermenilerinde bir diaspora oluşturmuş, bulgular bölümünde değineceğimiz gibi kültürel değerlerin diasporada devam etmesini sağlamıştır. Diasporayı, modernitenin siyasal, tarihsel ve müzikal bir koşulu olarak gören Bolhman'a göre; Yerinden edilmiş ya da edilmemiş olsun, bir kültürü, bir diasporanın statüsünü inkâr etmek, onu küresel kültür içindeki yerinden mahrum etmektir. Bu durumda, diasporanın kendisinin dünya müziği için bir bağlam haline gelmesi ve dünya müziğini şekillendirmede bir rol oynaması hiç şaşırtıcı değil. 21. yüzyılda diasporanın kendisi, dünya müziğine var olabileceği bir alan açıyor ve dünya müziğinin yurtsuzluğunu vurgulayıp besliyor (Bolhman 2015: 163-164) Diasporik hareketliliğin kültürel olarak ortaya çıkardığı etkileşimin müzik kültürü açısından yansımalarına, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilmiştir.

Modernite, göç ve diaspora "Kültürel Etkileşim", "kültürleşme" (acculturation) gibi kültürel olguların değişim-dönüşüm, etkilenme ve etkileşim gibi fenomenlerini ortaya çıkardığı düşünöldüğünde kültürel olarak bazı değişimlerin oluşması da doğal olarak karşımıza çıkar. Bu değişimin en önemli boyutunu savaşlar, göçler, geçiş yolları ve dolayısıyla ticaret ve komşu coğrafya olma gibi olgular etkiler. Toplumsal düzey göz önüne alındığında Vakıflı Ermenilerinin müzik kültürü Bizans, Ermeni ve Türk kültürü ile harmanlanmış, ayrıca coğrafyanın bir dönem İslamlaşmasıyla ve etnik olarak Arap halklarının komşuluğu ile oluşan iletişimin ve etkileşimin artmasıyla da bir kültürlenme oluşmuştur. Bu durumun sonucu olarak hem kendi müzik kültürleri diğer etnik grupların müzik kültürleriyle etkileşim içerisine girmiş hem de diğer etnik grup kültürlerine kendi kültürlerinden veriler aktarmışlardır. (Bkz. Dephke)

Yöntem

"Müzik araştırmaları; toplumun incelenmesi, kültürün kodlanması, kavramsallaştırılması müzik üzerine söylem kurulması anlamına gelmektedir" (Yıldırım ve Koç, 2006: 25). "Müzik sadece teknik bir yetenek değil, aynı zamanda içsel bir anlayış, ifade ve yaratıcılık gerektirir (Yapalı, 2024: 60). Müzikal araştırmaları sadece teorik yaklaşımların oluşturduğu; notaların nasıl sıralandığı hangi formda yapıldığı, hangi ritmik yapının kullanıldığı gibi yapıların yanında kültürel yaklaşımların oluşturduğu; toplumların kültürel kodları, kimlikleri (köken, inanç, dil, örf, adet, gelenek ve görenek) kültürel mirası ve diğer kültür ürünlerindeki yapıları da görünür kılmakla ilişkilidir.

Çalışmada nitel yöntem teknik ve yaklaşımı ile etnomüzikoloji araştırma yöntem teknikleri tercih edilmiş olup yaklaşık bir yıl süren saha çalışması içerisinde gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmış, yörenin önemli kültür araştırmacıları ve müzisyenleriyle kişisel görüşmeler yapılmıştır. Kültürel analizlere yardımcı olması açısından alan çalışmasına ek olarak Wood (2008) tarafından etnomüzikolojik çalışmalarda yeni bir paradigma olarak kullanılabileceği belirtilen e-alan (e-fieldworks) çalışması ve "internet ortamında etnografi çalışması yapmak için özel bir yaklaşım olarak tanımlanan netnografi (Kozinets, 2015) deseni de kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Kültür, politik ve ekonomik bir toplumun maddi özellikleri arasında süregiden bir diyalektikten oluşur (Conrad 1988: 179). Yüzyıllar boyunca, ana karadan uzak ve kendine yeten ada toplumları gibi, büyük Ermeni yerleşim merkezleriyle fazla içli dışlı olmayan bir yaşam biçimi geliştirmiş olan Musa Dağı Ermenilerini, genel anlamda gelenek ve göreneklerinin zenginliğine rağmen, sözlü anlatım ve müzikal yaratıcılık açısından aynı zenginliğe sahip bir toplum saymak gerçekçi bir yaklaşım olmaz (Hergel 2018: 32). Geleneğin hafıza aktarımı çeşitli kültürel süreçlerin etkisiyle kaybolmaya başlamıştır. Özellikle

sözlü geleneğin aktarılmasında ana dil önemli bir etkindir. Yörede konuşulan dilin özelliklerini Hergel, “Ermenicenin Musa Dağı Ermenilerince konuşulan ve kökeni Orta Çağda Kilikya Ermeni Krallığı sınırları içinde konuşulan klasik Ermeniceye dayanan bir alt diyalekten oluşturmaktadır” (K-1) şeklinde vurgularken Kocadağ içerisinde Fransızca, Arapça ve Türkçe kelimelerin de girmiş olduğundan bahsetmektedir (K-2). Ayrıca Hergel günümüze kadar iyi kötü korunmuş olan özgün lehçeyle söylenmiş şarkılardan günümüze ulaşanlarının sayısının azlığından bahsetmektedir (K-1). Yörede kullanılan Musa Dağı Ermenicesi kullanımının giderek azalması bu kültürel verilerin günümüze ulaşmamasında başat rol üstlenmektedir.

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi hayatın her alanına sirayet eden müzik Musa Dağı halkı ve dolayısıyla Vakıflı köyü için de geçerlidir. Yöre insanı duygularını, acılarını, coşkularını, sevinçlerini müzikle dile getirmiştir. Yine Anadolu müzik kültürünün önemli bir özelliği olan müzikteki sözel bağlamların önde olma geleneği Musa Dağı Ermenileri için de önemlidir. Hergel'e göre “Geçmişte düğün, kına, bayram eğlenceleri ve benzeri günlerde, lehçeyle söylenen bu az sayıdaki şarkılar yanında, ağırlıklı olarak Türkçe şarkı ve türküleri ya da bunların melodileri üzerine yazılmış Ermenice sözlü varyantları söylenirdi. Fakat 19. yüzyılın sonlarına doğru –ki bu tarihler Musa Dağı sakinlerinin dış dünyaya açılmaları dönemine denk gelir– Ermeni dünyasının sevilen şarkılarının ve dönemin siyasal hareketlerinin marşları niteliğindeki devrimci şarkıların bölgeye girmeleriyle birlikte eğlencelerin şarkı repertuarlarında da belirgin değişiklikler gözlemlenmiştir (K-1).

Sözlü anlatımın zayıflaması geleneksel halk müziklerindeki hafıza taşıyıcılığının önünde belirgin etkileyici unsurlardan birisi olmuştur. Dolayısıyla geleneksel müziklerin kaybolma tehlikesi kendisini göstermiştir. Buna karşılık halkın eğlenme ve dans kültürü uzun yıllar kolektivitenin de etkisiyle daha korunur olmuştur. Anadolu müzik kültürünün özellikle danslara eşlik perspektifinde önemli yeri olan davul zurna düosu Musa Dağı Ermenileri için de başat konumdadır. Anadolu'da Akdeniz'in güneyinden, Anadolu'nun güney doğusuna doğru uzanan “Lavante” bölgesi diye adlandırılan bölgenin müzik kültürü içerisinde bulunan Musa Dağı Ermenileri, Türk, Kürt ve Arap kültürlerinin çalgısı sayılabilecek davul ve zurnayı kültürel bir değer olarak hayatlarına katmışlar, müziklerinde kullanmışlardır. Ustalık derecesine varan icralarıyla yöredeki davul zurnacıları Hergel, aşağıda sıralamıştır. “Hıdırbey köyünden Giragos Hoşyan davulun, Agop Tosunyan (Devec) ve Garabed Tosunyan da zurnanın büyük ustaları olmuşlardır. Vakıflı köyde ise Panos Şannakyan (Zurnacı) zurna, Panos Penenyan (Çapar) ise davul çalmada ustalaşmış isimlerdi” (K-1).

Görsel 1. Musa Dağı davul-zurnacılar. Fotoğraf, 1946-1947 yılları (URL- 1)

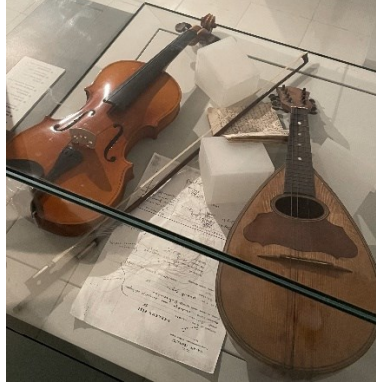
20. yüzyılın başlarından itibaren ise şenliklerde davul zurnanın dışında ‘ince saz’ denilebilecek gruplar da kendisini göstermeye başlamıştır. Bu topluluklar yerel lehçeyle söylenen az sayıdaki şarkıların yanında, sempati duydukları siyasal hareketlerin şarkıları ile öğrendikleri Ermeni halk şarkılarını çalıp söylemişlerdir. Bunların repertuvarlarında dönemin moda Türkçe şarkı ve türkülerinin bulunduğunu da eklemek gerekir (K-1). 1930’lu yılların başlarında Vakıflı köyünde kurulan düğünlerde ve diğer özel günlerde müzik yapan grubun müzisyenleri; “Ut: Hayk Kartunyan”, “Mandolin: Boğos Billutyan”, “Keman: Misak Billutyan – Dikran Maduryan”, “Tambura: Hayrabet Mancıyan – İskender Horoz”, “Darbuka/davul: Panos Penenyan (Çapar)” ve “Kaval/zurna: Krikor Babikyan” (Hergel 2018: 69) adlı kişilerden oluşmuştur. Alan araştırmasında görüştüğüm Mihran Kısadur davul zurna çalan dedelerden bahsederek davulda Panos Çapar’ın ve zurnada ise Panos Zurnacı isimlerini vermiştir. Ayrıca Kısadur adı geçen ikilinin Samandağ’da bando da ihtiyaç duyulduğunda ilçeye gittiklerini ifade etmiştir (K-3).

Görsel 2. Musa Dağı’nda bir kahve. Tam yeri ve insanların kim oldukları meçhul (URL-2)

Günümüzde Vakıflı köyünde ciddi anlamda müzikle ilgilenen, eğlencelerde çalıp söyleyen ya da geçimini bu işten sağlayan kimse kalmadığından eğlencelere, dışarıdan gelen icracıların katkısıyla devam edilmektedir. Bu durumun yine yukarıda belirttiğim modernite ve geçim sıkıntısı gibi sosyolojik

olayların sonucunda oluştuğu söylenebilir.

Görsel 3. Vakıflı köyünde icra edilen çalgılar, Vakıflı Müzesi (Foto: Mustafa DAĞDEVİREN)

Çalgıcı icracıların yanında acapella söylenen şarkılar da bulunmaktadır ki bunların başında kına gecelerinde söylenen türküler gelmektedir. Anadolu'nun birçok coğrafyasında olduğu gibi Vakıflı köyünde de düğünler kına gecesiyle, halaylarıyla ve gelin alma ritüelleriyle gerçekleştirilmektedir. Günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş olsa da bu adetler içerisinde başat konumda olan ritüel, gelin ve anasını ağlatma amacıyla söylenen şarkılardır. Anadolu'da örnekleri bulunan ve kına yakılırken söylenen "Yüksek Yüksek Tepelere", "Kınayı Getir Aney" "Çaktılar Çakmak Taşını", Ağ Elime Mor Kınalar" gibi türkülerin benzeri fonksiyonları taşıyan yörenin karakteristik özelliklerini yansıtan müzik kültürü öğeleri içerisinde "Isgoum tesen meyjuh hina guh shaghin" şarkısı bulunmaktadır. Hergel, Türkçe karşılığı olarak şarkının sözlerinin "Altın kap için kına karıştırırlar" tercümesiyle başladığını ifade etmektedir (K-1). Bu şarkının yanında kültürleşme ile yaygınlaşarak bulunduğu coğrafyanın türküsü olmaktan çıkarak tüm ülkenin kına gecelerinin vazgeçilmez türküsü olan "Yüksek Yüksek Tepelere" adlı türkünün Vakıflı Köyde de söylendiği Eda Kısadur (K-4) tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca Kısadur, geçmişte bu kına türkülerini esnasında ortamda bulunan amatör icracıların müziğe darbukayla eşlik ettiklerini ifade etmiştir.

Anadolu gelenek ve göreneklerinin önemli bir boyutunu oluşturan düğünlerin son ayağını oluşturan gelin alma ritüeli, Vakıflı Köyde de önemli bir kültürel veri olarak karşımıza çıkar. Bu ritüelin müzik kültürü perspektifinde değerlendirilmesine baktığımızda yörede iki adet şarkıyla karşılaşırız. Veda içerikli şarkılardan birincisi "Hey yama, hikkes yama" (Oh anam, anam, canım anam) adlı şarkıdır. İkinci şarkı ise Vakıflı köyünde en çok bilinen, ağıt formatında söylenen "M'ulur Hey Mar" adlı şarkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelinin baba evinden ayrılması sırasında seslendirilen şarkının Hergel tarafından yazılan orijinal dildeki sözleri ve Türkçe karşılığı aşağıda verilmiştir.

Mulur Hey Mar⁴**Latin Harfleriyle Ermenice**

Mulur hay mar mulur, aren gou danen
 Şakru miğru dzarudz vourtit aren gou danen
 Khimi yada khimi kuğtsır sigaran
 Gıdritsu miçeutsit miçi bakaran
 İşi hay yama yaşıl (ganaç) bayraknen
 Aşkar tsaynı sadzudz gabudz nırninen
 Zak u zak tımgınen çıfta zurninen
 Şakru miğru dzarudz vourtit aren gou danen
 Mulur hay mar mulur aren gou danen
 Şakru miğru dzarudz vourtit aren gou danen

Türkçe Çeviri

Ağlama ana ağlama, götürüyorlar
 Şeker balla büyüttüğün gülünü götürüyorlar
 Tüttür baba tüttür sigaranı
 Kırıldı belinin makarası
 Bak gör hey anne yeşil bayrakları,
 Süslenmiş aşkar at, nar ağacına bağlı
 Çifter çifter davullar ve çifte zurnalar
 Şeker balla büyüttüğün gülünü götürüyorlar
 Ağlama ana ağlama, götürüyorlar
 Şeker balla büyüttüğün gülünü götürüyorlar

Düğün bayram ve eğlencelerin vazgeçilmezlerinden birisi olan halaylar, Anadolu coğrafyasının geleneksel olarak en çok oynadığı oyunlar arasında yer alır. Birlik, beraberlik ve dayanışma gibi metaforları barındıran halaylar çoğunlukla davul zurna eşliğinde icra edilmektedir. Düğünlerde, bayramlarda ve eğlencelerde coşkunun yoğun yaşandığı halaylar, Musa Dağı Ermenileri içinde fenomendir. Yörede hem sözlü hem enstrümantal olarak icra edilen halayların başında "Hala Hala Ninno" gelmektedir. Ayrıca bu halay Hergel'e göre, yapısal olarak değil ama kültürel olarak marş gibi kabul edilir ve herkes tarafından bilinir (K-1).

Vakıflı köyünde konuşulan Ermenice diyalektindeki telaffuzuyla "Hala Hala Ninnoyi" olarak bilinen şarkının önemli özelliklerinden biri de sözlerinin çok uzun olmasıdır. Tespit edilebilmiş onlarca kıtası vardır. Ayrıca becerebilenler şarkıya yeni yeni kıtalar da eklerler (K-1). Hergel'in Türkçeye çevirdiği, şarkının sözlerinden örnek olması bakımından iki kıtası verilmiştir.

Tancaran gou kıpırtu,
 Hala, hala, hala, ninnoyi
 Dıvık zaşgayn tığ urtu,
 Hala, hala, hala, ninnoyi...

Tencere fokurduyor,
 Hala, hala, hala, ninnoyi
 Kızı verin gitsin,
 Hala, hala, hala, ninnoyi...

Zaşgayn uzuzen dıvık,
 Hala, hala, hala, ninnoyi
 Sadga urtu tığ khındu,
 Hala, hala, hala, ninnoyi...

Kızı istediğine verin,
 Hala, hala, hala, ninnoyi
 Ölene dek gülsün,
 Hala, hala, hala, ninnoyi...

Yukarıda sözleri verilen "Hala Hala Ninnoyi" şarkısının dinleme linkleri URL-5 ve URL-6 te iki varyasyon olarak verilmiştir.

Yörenin önemli eserlerinden birisi de Gomidas Vartabed derlemesi olan "Hoy Nar" adlı şarkıdır. Anadolu'da Ermeni müziğinin derlenmesinde önemli bir yere sahip olan Kütahyalı müzikolog Gomidas Vartabed tarafından derlenen halay, kaybolma tehlikesine direnen eserlerden birisi olarak notaya alınmıştır.

⁴ Şarkının orijinal haliyle, Ermenistanlı halkbilimi araştırmacı ve sanatçısı Hasmik Harutyunyan tarafından çıplak sesle (a capella) söylenmiş kaydını "Mou Lour Hey Mar - Musa Ler wedding song" URL 3 linkinden dinleyebilirsiniz. "Musa Ler", Musa Dağı'nın Ermenicedeki karşılığıdır. Aynı şarkının, TRT Müzik'te yayımlanan "Kulaktan Kulağa" programından alınıp Youtube'a yüklenmiş klipine ise URL 4. linkinden ulaşılabilir. Klipteki düzenlemeye tabi tutulmuş şarkının orijinal dilindeki sözleri alan araştırmasında Vakıflı Köyü müzik kültürü ile bütün bilgilerinin benimle paylaşan Misak Hergel'in eşi Armenuhi Hergel tarafından seslendirilmiştir.

66. ՀՈՅՆԱՐ

[U] [U2]unıyđ. Allegretto

Հոյ - նար, հոյ-նար, մը - շե - ցի, հո -յը նա-րե նար, ջան նա-րե, նար,
 Պոստ-կով փը-լավ ե - փե - ցի, հո -յը նա-րե նար, ջան նա-րե, նար:

[R]

Պոստ-կով փը-լավ ի-փի - ցի, հոյ-նար, նար, Ա-վան-ցի,
 Քյո - մու - ռի կիդր ուփկու - թուշ, հո տը - նակեր ջլար-ըն-ցի...

1. 2.

Nota 1. Hoynar (Notanın devamı için Bkz Güvener ve Giray 2020: 249)

Yine coğrafyanın önemli halaylarından birisi olan "depki", "dapki", "dabke" gibi adlarla anılan Musa Dağı Ermenileri tarafından icra edilen danstır. Depki halayı Hatay'dan Güney Doğu Anadolu bölgesine kadar ve hatta Suriye'nin kuzeyinde birçok bölge olmak üzere oynanan bir halay türüdür. Ayrıca Pérez (2016: 65), dapkeyi dinler arası unsur olarak bugün İspanyol folklorunun önemli bir parçası olarak göstermektedir. Vakıflı köyünde oynanan halay, ezgisel olarak bir varyant olarak karşımıza çıksa da oynanış biçimi diğer yörelerle benzerlik gösterir. Vakıflı köyünde oynanan dapke halayı kuramsal çerçevede belirttiğim gibi göçlerin etkisiyle Anadolu sınırlarını taşarak Suriye, Lübnan, Ermenistan ve Amerika gibi ülkelerde kültürel varlıklarını devam ettirmek isteyen Ermeniler tarafından oynanmaya devam etmiştir.

Vakıflı köyü müzik ve dans kültürü içerisinde etnolojik olarak dikkat çeken oyunlardan birisi de orijinal adı "Çalmı Tangı" olan ve geçmişte yöre Ermenilerinin oynadığı bir hançer/bıçak dansıdır. Seyirlik oyunlar kategorisinde bulunan bu dansın ikinci bir adı da "Meydan Okuma"dır. (Ya da "Kavgaya Davet" de denilebilir.) "Çalmı Tangı" Türkçeye "Çalım Bıçağı" olarak çevrilebilir (K-1). Bu dans Anadolu'da birçok bölgede bulunan Trabzon bıçak oyunu, Manisa bıçak oyunu, Urfa Pıçak (kasap) oyunu, Erzurum Hançer Barı gibi oyunlarla benzerlik göstermektedir. Birçok bıçak oyunu iki kişi ile karşılıklı olarak oynanırken Vakıflı köydeki oyun bir kişi tarafından bireysel olarak icra edilen bir dans hüviyetindedir. Dansın netrografi perspektifinde araştırılması sırasında ulaştığım video linki URL-7 de verilmiştir. Videoda da izleneceği üzere bu dans, grup olarak oynanan "Dapki" dansına bağlı olarak bir kişinin bireysel becerilerini sergilemesi şeklinde oynanmaktadır.

Adı geçen halayların Ermenistan'da oynanması Musa Dağ Ermenilerinin hafıza taşıyıcılığıyla oraya aktarmış olmasından kaynaklı olabilir. Bu halayların dışında "Hey Tırnk, Hey Vaznk" ve "Curig Ağpırgen" halayları bulunmaktadır. Tashjian'ın, (2015) Mousa Ler – Festivals yazısında belirttiği "Hey Tırnk, Hey Vaznk" ve "Curig Ağpırgen" şarkıları için alan araştırmasında Hergel, bu şarkıların artık kullanılmadığını ezgisel yapının doğaçlama olarak söylendiğini ve asıl unsurun ritmik yapı olduğunu belirtmiştir (K-1). Tashjian'ın, (2015) işaret ettiği Musa Dağı şarkılarından birisi ve en bilindik olanı "Leylamani"dir. Bu şarkının bir bölümü tanınmış Ermeni şarkıcılarca modernize edilerek sunulmuş ve tanıtılmıştır.

Müzik kültürü açısından etnomüzikolojik olarak önemli verileri barındıran bir başka yapı ise inanç müziğidir. İnanç müziği etnolojisi içerisinde değerlendirilen bu veriler göz önüne alındığında Rum Ortodoks Patrikliğine bağlı olan Vakıflı Ermeni Kilisesinde gerçekleştirilen ayinler sırasında solo, koro veya çağrı yanıt şeklinde seslendirilmektedir. İnanç müziği, ayini yöneten peder ve ayin içerisindeki

muganniler tarafından seslendirilmektedir ve özel makamsal bir dizi kullanılmaktadır. Vakıflı Köy kilisesi Pederi Avadis, geçmişte bu makamsal yapıların daha özgün olduğunu, günümüzde ise İstanbul Ermeni Kiliseleri ile benzerlik gösterdiğinden bahsetmektedir (K-5). Beş temel yortu ve bazı azizlerle ilgili anma günleri ile yapılan ayinlerde yörenin geleneksel ritüelleri kullanılmaktadır. Bu özel günler “Gağund”, “Bızdağ Zadag”, “Surp Sarkis”, “Dardanas”, “Vartanants”, “Pargındink”, “Dzarzartur”, “Mindz Zadag”, “Hampartsum”, “Vartivur”, Khağiği Zadag”, “Khiçen Zadagı” “Sırpapig” şeklindedir.

Görsel 4. Vakıflı Köyü Surp Asdvadzadzin Kilisesi⁵ Pargındink Ayini (Foto: Mustafa Dağdeviren)

Vakıflı köyünde söylenen şarkıların yanı sıra bölgenin de içerisinde sayıldığı “Klikya” veya “Gligya” diye tanımlanan bölge için yazılmış şarkılarda bulunmaktadır. Bunlardan en popüler olanı ise bölgenin adıyla yazılmış olan “Gligya” şarkısıdır. “1950’li ve 1960’lı yıllarda Vakıflı köydeki orta yaş üstü insanların önemli bir bölümünün bildiği ve söylediği şarkının sözleri Musa Dağı Ermenicesi olmayıp, Batı Ermenicesinin oldukça ağıdalı ve klasik Ermeniceyle de harmanlanmış bir örneği olarak seslendirilmektedir. Sözlerini 1819-1876 tarihleri arasında yaşamış Ermeni şairi Nahabet Rusinyan’ın yazdığı ve bestesini 1827-1862 yılları arasında yaşamış olan Kapriyel Yeranyan’ın yaptığı, güzelleme niteliği taşıyan şarkının içeriğinde, Kilikya topraklarına duyulan özlem anlatılmaktadır. Ermeni dünyasında Musa Dağı yöresi de Kilikya toprakları olarak bilinir. Bu şarkı, Ermeni kültüründen az çok haberdar olan tüm Ermenilerin, sözlerini bilmese bile ezgisini bildiği, dinlediği, söylediği şarkılardan biridir (K-1). Şarkının daha güncel tekniklerle düzenlenmiş, yorumlanmış bir varyantı URL-8 verilmiştir. Gligya şarkısının Vakıflı köyünden Armenuhi Hergel tarafından acapella (enstrüman eşliği olmadan) bir yorumunu ise URL 9’te verilen linkteki videonun 06:25’inci dakikasından itibaren dinleyebilirsiniz.

⁵ Kilise 06. Şubat Kahramanmaraş merkezli depremden sonra hasar aldığından dolayı tadilat sürecinde ayinler kilisenin yan tarafında bulunan salonda gerçekleştirilmektedir.

Cilicia
Giligia

N. Roussinian K. H. Aigouni

The musical score is presented in two systems. The first system includes a Piano part (top staff) and a Pno. part (bottom staff). The Piano part begins with a rest, followed by a melodic line. The Pno. part provides a harmonic accompaniment with chords and arpeggios. The second system continues the Piano part with a melodic line and the Pno. part with a harmonic accompaniment. Dynamic markings 'p' are used throughout the score.

Nota 2. Giligya (Notanın devamı için Bkz URL 10)

Sonuç

Vakıflı Köyü müzik kültürünün anlam örüntülerini ve kültür içinde müziğin işlevlerini anlatmaya çalıştığım bu makalede, yörede saha çalışması ve internette karşılaştığım verilerle analiz yapmaya çalıştım. Vakıflı köyü sakini olan Ermeniler, Klikya döneminden itibaren varlıklarını sürdürdükleri bölgede etnisitelerine sahip çıkarak bunu kültürlerine özel de ise müzik kültürlerine yansıtarak yaşamışlardır.

Kına gecelerindeki kına türkülerini, gelin alma ritüelindeki gelin ağlatma ve ağıtlarını sözel metinlerin diyalektiğinde gerçekleştirerek salt ezgiyi ikinci planda bırakan Vakıflı köyü müzik kültüründe, düğün, eğlence ve bayramlardaki halayları “dapki”, “çalım tangı” gibi dansları ise ritim hegemonyası içerisinde gerçekleşmektedir. Bu dansların ana unsuru ritimdir ve kimi zaman zurna ezgiyi çalmasa da davulun ritmiyle dans edilmektedir. Vakıflı köy müzik kültürü içerisinde inanç müziği etnoloji perspektifinde “Şaraganları”, “Badarakları”, dua ve ilahilerini kimi zaman reçitatif kimi zaman günlere ve haftalara atfettikleri makamsal/modal yapılarla solo, koro ve çağrı yanıt şeklinde seslendirmektedirler. Yöre özlemine duygularına döktükleri “Glikya” ezgilerini ise yine sözel unsurlar ön planda olmak kaydıyla geçmişin süzgecinden geçirerek gerek hafıza taşıyıcılığıyla gerekse yazılı bir şekilde günümüze ulaştırmışlardır.

Vakıflı Köyü Ermenileri göç ve modernitenin etkisiyle ezgilerini diasporaya taşımış, kültürlerini yaşatmaya çalışmışlardır. Yörede kullanılan dilin unutulmaya yüz tutması, kültürel verilerin kaybolması anlamında bir kayıp olarak gözüktüğü de etnik özelliklerinin sürekliliği devam etmektedir.

Kaynakça

- Adorno, W. T. (2018) Müzik Yazıları, (Çev. Şeyda Öztürk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bolhman, P. V., (2015), Dünya Müziği, Çev: Hakan Gür, Kültür Kitaplığı 148, Dost Yayınları, Ankara.
- Conrad, C. (1988) Work songs, hegemony, and illusions of self, Critical Studies in Mass Communication, 5:3, 179-201, DOI: 10.1080/15295038809366702
- Dağdeviren, M. (2021). İnanç Müziği Etnolojisi Perspektifinde Arguvan Yöresi "İçeri Makamı" Üzerine Yapısal Ve Kültürel Analiz, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Güvener, D., Güray, C. (2020) Gomidas: Hayatına, Derlemelerine ve Derlemelerindeki Dans Ezgilerine Bir Bakış. Eurasian Journal of Music and Dance, (16), 231-252.
- Hergel, M. (2018) Musadağ Müzesi, Samandağ Vakıflıköy Ermeni Ortadoks Kilisesi Vakfı Yayınları, Sena Ofset, İstanbul.
- Kızıltoprak, S. (2010). Musa Dağı Olayı: Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hatay'dan Mısır'a Giden ve Dönen Ermenilerin Serüveni. (Ed.: Ahmet Gündüz ve Selim Kaya). Hatay Araştırmaları-I. Ankara: Antakya Belediyesi Yay.
- Kozinets, R. V., (2015), Netnography, The International Encyclopedia Of Digital Communication And Society, First Edition. Edited By Robin Mansell And Peng Hwa Ang, Doi: 10.1002/9781118290743.Wbiedcs067
- Kuşçu, V. (2008). Samandağ'ın (HATAY) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Basılmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Pérez, J. B. P. (2016). Dabke Dansındaki Hareket Halindeki Vücutun Yazımı ve Filaes De Moros Şenliklerinin Dinlerarası Ögesi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 9(17), 63-68.
- Tashjian, S. (2015), Mousa Ler – Festivals, <https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/halep-vilayeti/musa-dagi-samandag/musadaghinanc/musadagfestivals.html>
- Tekin, M. (2001), Hatay Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara,
- Wood, A., (2008), The new (ethno)musicologies, In Henry Stobart, ed. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Yapalı, Y., (2024). Dalcroze Yaklaşımı ve Erken Çocukluk Müzik Eğitimi için Önerileri. Alanyazın , vol.5, no.1, 57-69.
- Yıldırım V. ve Koç, T., (2006), Müzik Felsefesine Giriş, Bağlam Yayınları, (Üçüncü Baskı), İstanbul.
- URL-1:Ermenistan Musa Dağlılar Derneği koleksiyonu.
<https://www.houshamadyan.org/mapottomanempire/vilayetaleppo/mousa-ler/religion/festivals.html>(Erişim tarihi 10.10.2023).
- URL-2: Ermenistan Musa Dağlılar Derneği koleksiyonu.
<https://www.houshamadyan.org/mapottomanempire/vilayetaleppo/mousa-ler/religion/festivals.html> (Erişim tarihi 10.10.2023).
- URL-3:
<https://www.youtube.com/watch?v=SAoUi52SKDY&list=PLe94mBAVFk2Getsf2Il1wnD1VdJfsE4qr&index=12> (Erişim tarihi 07.01.2024).
- URL-4 [Birol Namoğlu-Mulur Hey Mar \(Ağlama Hey Anne\) Kulaktan Kulağa Programı 3. Bölüm.mp4](#) (Erişim Tarihi 07.01.2024)
- URL-5: KNAR - HALA HALA NİNNOYİ (Anadolu Ermeni Halk Müziği © 1999 Kalan Müzik)
<https://www.youtube.com/watch?v=LERxqNDGans> (Erişim tarihi 17.03.2024).
- URL-6: Hala Hala Ninoye <https://www.youtube.com/watch?v=BCJxSoTPeRg>
- URL-7: <https://www.youtube.com/watch?v=hChzLfcqbf> (Erişim tarihi 09.02.2024).
- URL-8: <https://www.youtube.com/watch?v=HIx2mAypzdA> (Erişim Tarihi 15.02.2024)

URL-9: <https://www.youtube.com/watch?v=BCzKnTQzmmo> (Erişim Tarihi 15.02.2024)

URL-10: <https://musescore.com/user/30595758/scores/8210726> Erişim Tarihi 15.02.2024)

K-1 Hergel, Misak. Kişisel Görüşme, 05.03.2024 Vakıflı Köyü

K-2 Kocadağ, Ani. Kişisel Görüşme 16.05.2024 Vakıflı Köyü

K-3 Kısadur, Mihran. Kişisel Görüşme 15.05.2024 Vakıflı Köyü

K-4 Kısadur, Eda. Kişisel Görüşme 02.06.2024 Vakıflı Köyü

K-5 Tabaşyan, Avedis. Kişisel Görüşme 13.04.2024 Vakıflı Köyü

Vakıflı Köyü müzik kültürü ile ilgili olarak bütün bilgi birikimi, deneyimleri ve müzik arşivlerini benimle paylaşan Misak Hergel'e Teşekkürlerimle...

Makalede gözlem ve görüşmeler gerçekleştirildiğinden dolayı Etik Kurul Raporu alınmıştır.

Kurul adı: T.C. İskenderun Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih : 01.03.2024 Sayı No: E-22398675-050.04-130568